

International Journal of Social
Science Research
www.ijssr.net
ijssresearch@gmail.com
ISSN: 2146-8257

Lienü Zhuan: A Biographical Work on Exemplary Women of Early Chinese History

Didem Yılmaz¹

Erciyes University, Faculty of Letters, Department of Chinese Language and Literature

Abstract

Traditional history writing studies incidents deriving from men's life practices, and its subject is men; that is why, in studies of women's history, traditional history writing is one of the biggest obstacles to overcome. On the other hand, the Chinese civilization, which enlightens the scientific work with its literary, philosophical, and historical records since the ancient times, has a privileged status in world history with its classical work titled Lienü Zhuan (Biographies of Exemplary Women). In addition to being a biographical work that compiles unique Chinese women from ancient times to the early 3rd century, this work is the most significant and unprecedented work that investigates the status of women of the time.

In his work, the author Liu Xiang, one of the scholars of the palace during the Han Dynasty, which was dominated by autocratic management system within the framework of Confucian thought, not only described the virtuous and pure women in the light of Confucian thought, but also uncovered the lives of women who had the potential of giving harm to the interest of the country by presenting examples from their lives.

In this article, the work titled Lienü Zhuan has been introduced, and information regarding the author has been presented. Historical background until the time when the work was written has been shaped in terms of women, and a new perspective regarding the purpose of the work has been proposed.

Review Article

Keywords:

Lienü Zhuan,
Liu Xiang,
Chinese woman, Han
Dynasty.

¹ Corresponding author:
Research Assistant,
didem@erciyes.edu.tr
+903522076666-33882

International Journal of Social
Science Research
www.ijssr.net
ijssresearch@gmail.com
ISSN: 2146-8257

Lienü Zhuan: Erken Çin Tarihinin Örnek Kadınları Üzerine Biyografik Bir Eser

Didem Yılmaz¹

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çin Dili ve Edebiyatı

ÖZET

Derleme Makale

Geleneksel tarih yazıcılığı, erkeklerin yaşam pratiklerinden kaynaklanan olayları konu edinir ve öznesi erkektir bu sebeple kadın tarihi çalışmalarında, geleneksel tarih yazıcılığı aşılması gereken en büyük engellerden birisidir. Buna nazaran, antik dönemlerden itibaren bilimsel çalışmalara ışık tutan edebi, felsefi ve tarihi kayıtlarıyla Çin medeniyeti, Lienü Zhuan (Örnek Kadın Biyografileri) adlı klasik eseri ile dünya tarihinde ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Bu eser, antik dönemlerden üçüncü yüzyılın başlarına kadar olan şahsına münhasır Çin kadınlarının derlendiği bir biyografi çalışması olmasının yanı sıra, dönemde kadının konumu ve statüsünü incelemeye fırsat veren en önemli ve örneği görülmemiş bir eserdir.

Konfüçyüscü düşünce yapısı çerçevesinde otokratik yönetim sisteminin hakim olduğu Han Hanedanlığı Dönemi saray alimlerinden olan yazar Liu Xiang eserinde, yine Konfüçyüscü öğretinin ışığında erdemli ve iffetli kadının çerçevesini çizmekle kalmamış, aynı zamanda ülke menfaatine zarar verebilecek potansiyele sahip kadınların hayatlarından örnekler sunarak çağdaşlarına deşifre etmiştir.

Bu makalede Lienü Zhuan adlı eserin tanıtımı yapılarak, yazarı hakkında bilgi verilmiştir. Eserin yazıldığı döneme kadar olan tarihsel altyapı kadınlar üzerinden şekillendirilerek, eserin yazılış amacına dair farklı bir bakış açısı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Lienü Zhuan,
Liu Xiang,
Çin kadını,
Han Hanedanlığı

Giriş

“Örnek Kadın Biyografileri” olarak Türkçeye çevirebileceğimiz Lienü Zhuan² adlı klasik eser, efsanelerle başlayan antik Çin tarihinden M.S. 25 yılında kurulan Doğu Han Hanedanlığına kadar olan dönemde yaşamış kadınların biyografik hikayelerini içermektedir. Eser, Batı Han Hanedanlığı³ döneminde yaşamış olan Liu Xiang⁴ tarafından Batı Han

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Araştırma Görevlisi
didem@erciyes.edu.tr
+903522076666-33882

²列女传Liè nǚ Zhuán

³M.Ö.206-8

⁴刘向 Liú Xiàng M.Ö. 79-8

Hanedanlığının son yıllarında yazılmıştır. Yazar, eserinde kendinden önceki dönemlerde yazılmış klasik eserler içerisinde geçen kadın biyografilerinden faydalanmış ve Lienü Zhuan'ı derlemiştir. Bu eser Çin'in köklü tarih yazıcılığı geleneği içerisinde, sadece kadınlara yönelik yazılmış ve günümüze kadar ulaşmış en eski kitaptır. Eserin ilk altı bölümde farklı türde erdemlere sahip, son bölümde "kötü" çerçevesinde günahkâr betimlemesiyle toplam 104 kadının hayatı biyografik bir anlatım tarzıyla aktarılmıştır. Yazarın eserinde yer verdiği kadınların kişilik özellikleri çeşitlidir; zeki, etkili konuşabilen, becerikli, vefalı, sadık ve dürüst kadınlar olduğu gibi, ahlaksız ve küstah kişilikleri ile öne plana çıkmış kadınlar da mevcuttur (Chen, 2014).

Lienü Zhuan'ın modern baskılarına bakıldığında karışıklığa sebebiyet vermemek için Liu Xiang tarafından yazılan eserin Gu Lienü Zhuan olarak adlandırıldığı görülmektedir (Chen, 2014: 1). Eser yazıldığı dönemden sonra yani geç Han döneminden başlayarak örnek teşkil etmiş ve Yirmi Dört Tarih¹ kayıtları olarak bilinen hanedanlık kayıtlarından üçüncüsü olan Hou Han Shu'dan² itibaren Lienü³ adında bölüm klasikler içerisinde girmiştir (Xü, 2004a:1679-1693). Bu özelliği ile eserin kadın çalışmalarına olan katkısı önemlidir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, daha önceden yazılmış birçok klasik içerisinde geçen kadın biyografilerinin derlenmesiyle oluşan bu eser, diğerlerinden farklı olarak, hayat hikayelerini olumlu ve olumsuz örnekler olarak sunması ve hikayeleri Konfüçyüs Düşünce Ekolündeki "altı erdem" başlığı altında sınıflandırması ile diğer klasiklerden ayrılır. Hayat hikayeleri anlatılan kadınlar, köylülerden hükümdar eşlerine kadar geniş bir sosyal statü yelpazesinde sıralanır. Eserin erdem kavramı çerçevesindeki altı bölümü şu şekildedir; birinci bölüm Anelik Kabiliyeti 母仪, ikinci bölüm Bilgelik 贤明, üçüncü bölüm Yardımsever Bilge 仁智, dördüncü bölüm İffetli ve İtaatkar 贞顺, beşinci bölüm İkelik ve Erdemli 节义, altıncı bölüm Güzel konuşma becerisi olan 辩通, yedinci ve son bölüm Erdemsiz 孽嬖 şeklindedir. Eserin ilk bölümünde on dört, diğer tüm bölümlerde on beş biyografi bulunmaktadır. Eseri çalışan bazı bilim insanları, ilk bölümde de on beş biyografi olduğunu fakat zaman içerisinde kaybolduğunu ve hatta kayıp biyografinin Çin'in efsanevi İmparatoru Huangdi⁴'nin eşine ait olduğu yönünde savlar öne sürmektedirler (Kinney, 2014: XXXIX).

Lienü Zhuan'ın bütün bölümündeki anlatılar tutarlı bir yapıya sahiptir. Her biyografi en az üç kısımdan oluşmaktadır. Kadının soyu ile ilgili bilgi ile giriş yapar, sonra erdemlerin veya başarının kısa bir şekilde ifadesi ya da özet değerlendirmesi ile devam eder. Bu giriş, ikinci unsurdan ayrı ya da onunla karışık bir şekilde anlatılmış da olabilir. Övülmeye değer eylemleri anlatmak için birden fazla hikaye kullandığı da görülmektedir. Her hikayenin sonunda "Junzi der ki:"⁵ ifadesi kullanarak devamında Shi Jing'den⁶ övgüye uygun bir veya birden fazla alıntı

¹二十四书 Èrshísì Shū Yirmi dört Tarih Kitabı

²后汉书 Hòuhàn Shū Geç Han Tarihi

³ Örnek Kadınlar

⁴黄帝Huángdì

⁵君子Jūnzǐ: Konfüçyüs'ün Konuşmalar 论语 adlı eserinde sık sık bahsi geçen *jun zi* terimi aslında "hükümdarın oğlu" demektir. Bu terim başlarda belli bir toplumsal mevki sahibi kişiyi ifade ederken, Konfüçyüs, *jun zi* olmanın sadece soylu bir aileden gelmek ile gerçekleşmeyeceğini, çaba sarf edilerek de erişilebilecek bir şey olduğunu savunmuştur. *Jun zi*: büyük ve üstün insan, ideal insan, erdemli insan anlamına gelir. *Jun zi* aynı zamanda; insancıl, akıllı, cesur, nazik, mütevazı, vazifeşinastır, töreye ve ana babasına bağlıdır (Okay, 2017:30-31).

⁶诗经Shījīng: Konfüçyüs tarafından derlendiği düşünülen, M.Ö. 11. yy ve M.Ö. 7 yy'lar arası döneme ait 305 halk şarkısının derlendiği ilk şiir antolojisidir.

ile değerlendirme yapılır, son olarak ise kadının erdemli işlerini özetleyen ve onları sıralayan bir methiye¹ ile bitirir.

Eserin bazı yeni basımları sekiz bölümden oluşmaktadır. Öyle ki, yeni basımlarda Doğu Han döneminde² eklenen biyografileri içeren fazladan bir bölüm daha vardır. Bu bölüm diğer bölümlerden farklı olarak yazarın yaşadığı dönemden kadınları da içermektedir. Burada 20 biyografiye daha yer vermiştir. Ek biyografilere girmeye hak kazanan kadınların öne çıkan özellikleri bu bölümde değişiklik göstermektedir. Kadınlar öne çıkan özelliklerine göre sınıflandırılmamış bilakis klasikler içinde biyografileri bulunan kadınlar ve Han hanedanlığı kadınları yani herhangi bir özelliği ile öne çıkmış kadınlar bu bölümde gelişigüzel sıralandırılmıştır (Kinney, 2014).

Eserin bölümleri ile ilgili olarak son şeklini aldığı süreç uzun ve karmaşıktır. Bu konu hakkında çok farklı görüşler mevcuttur. Han Shu³ gibi tarih kronikleri içerisinde eser ve yazarı hakkında atıflar mevcuttur. Öyle ki Han Shu’da Lienü Zhuan iki yerde geçmektedir. İlki, Yiwen Zhi bölümünde⁴ Lienü Zhuan Song Tu⁵ ismi ile geçmektedir (Xü, 2004b: 783-784). Diğeri ise yine aynı bölümde, Liu Xiang’ın eseri ayrı ayrı sekiz bölümde sınıflandırdığı şekilde geçmektedir (Xü, 2004b: 902-903).

Diğer yıllıklarda ve tarihi klasiklerde eser hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

Sui Hanedanlık Kayıtlarının⁶, Jingji Zhi bölümünde⁷:

“Liu Xiang bu kitabı yazmıştır, bu kitabın diğer isimleri Lie Xian⁸, Lie Shi⁹ ve Lienü Zhi Zhuan¹⁰’dır, onun bu kitabı yazmasının asıl sebebi nedir bilinmiyor, ancak gerçek tarihi anlatmıyor” (Xü,2004c: 872).

Sui Hanedanlık yıllıklarında ise eserin yazarının Liu Xiang olduğunu vurgulamış ancak eserin ismi hakkında farklılık olduğunu antik dönemde farklı isimlerle eserin anıldığını ve bu eserin gerçek tarihi yansıtmadığını, gerçek olayların dışında efsanelerden etkilenecek yazılan bölümlerinin olduğu vurgulanmıştır.

Si Ku Quanshu¹¹ Zong Mu Tiyao eserinde:

“Gu Lienü Zhuan yedi bölümden oluşur, bir bölüm sonradan eklenmiştir” (Zheng, 2013: 34).

¹颂 song

²M.S. 25-220

³汉书 Hān Shū, Han Hanedanlığı Kayıtları

⁴艺文志 Yì Wén Zhì: Han Hanedanlığı döneminde basımı yapılmış kitapların listelendiği bölümdür. Çin tarihinin ilk kaynakça nitelikli çalışmasıdır. Bu bölümde toplam 38 katagoride, 596 yazarın, 13269 eseri kaydedilmiştir.

⁵列女传颂图 Liè nǚ Zhuán Sòng Tú

⁶隋书 Suí Shū

⁷经籍志 Jīngjí Zhì: Han Hanedanlığı Kayıtları’nın Yi Wen Zhi bölümünün devamı niteliğinde, yazılmış eserlerin kaynakça şeklinde tanımlandığı bölümdür.

⁸列仙 Liè Xiān

⁹列士 Liè Shì

¹⁰列女之传 Liè nǚ Zhī Zhuán

¹¹四库全书总目提要 Sì Kù Quánshū Zǒng Mù Tíyào: Qing Hanedanlığı döneminde 360’dan fazla alim ve 3800’den fazla katibin 13 yıl ortak çalışarak dört ana başlıkta derlediği klasik eserdir.

Yeni Tang Tarihi Kayıtları'nın¹, Yi Wen Zhi bölümünde:

“Cao Da Jia'nın² yorumuyla, Liu Xiang'ın Lienü Zhuan'i on beş bölümden oluşuyor. (Xü, 2004d: 1186).

Görüldüğü üzere eserin kaç bölümden oluştuğuna dair farklı bilgiler mevcuttur. Yeni Tang Tarihi Kayıtlarında geçen on beş bölüme dair sonraki dönemlerde yaşamış olan araştırmacı Zeng Gong³'un açıklaması şu şekildedir: Sui Shu'nun Lie Zhuan bölümüne atıf yaparak, Lienü Zhuan'ın Ban Zhao tarafından on beş bölümlük bir baskısının düzenlendiğini söyler. Ban Zhao'un Liu Xiang'ın şiir özetleri bölümü ile birlikte, orijinal yedi bölümü ikiye ayırarak toplam on beş bölüm olmak üzere yazdığını öne sürer. Aynı zamanda Lienü Zhuan'da bulunan Geç Han dönemini kadınlarının ek anlatımlarının bulunduğu Ek Biyografiler Bölümü'nün Ban Zhao tarafından yazıldığını iddia eder. Zeng, son olarak Song Hanedanlığının Jiayou hükümdarlığı döneminde⁴ Su Song⁵ isimli yazarın, metni Liu Xiang'ın orijinal sekiz bölümünü takip edecek şekilde tekrar düzenlediğini belirtir (Kinney, 2014: XXXIII).

Buraya kadar elimizde bulunan bilgiler doğrultusunda orijinal Lienü Zhuan'a yapılan en eski atıf Han Shu'da geçmektedir ve bize verdiği bilgi eserin sekiz bölümden oluştuğu yönündedir. Tarih boyunca birçok kere yazılmış ve çalışılmış bu eseri daha sonradan bölümlerin ikiye bölünmesi ile on beş bölümden oluştuğu ortaya konan bilgiler arasında yer almaktadır. Eserin en eski halinin günümüze gelene kadar birçok değişikliğe uğradığı ve tekrar orijinal halini aldığı yönünde çalışmalar izlenmiştir. Günümüze gelmiş halinin Liu Xiang'ın orijinalinden ne derece farklı olduğuna dair sadece yoruma açıktır.

Eserin Yazarı

Liu Xiang⁶'ın diğer isimleri Geng Sheng⁷ ve Zi Zizheng⁸'dir (Xü, 2004b: 890). Batı Han Hanedanlığı kurucusu Liu Bang'ın da memleketi olan Pei Feng Yi⁹'lidir. Geng Sheng ismi doğduktan sonra babası tarafından verilmiştir ancak kırk altı yaşında kendisi ismini Xiang olarak değiştirmiştir. Batı Han Hanedanı Zhao döneminde doğmuş olan yazar, Hükümdar Cheng zamanında yetmiş iki yaşında vefat etmiştir. Dönemin Konfüçyüs klasiklerini inceleyen alimi, resmi katalog sorumlusu ve edebiyatçısıdır. Kendine ait eserleri

¹新唐书 Xīn Táng Shū

²Doğu Han döneminde yaşamış kadın tarihçi ve Han Tarihi Kayıtlarının yazarı Ban Gu'nun kız kardeşi. Tarihçi Ban Zhao, Cao Shishu 曹世叔 ile evlendikten sonra Cao Da Jia 曹大家 ismi ile anılmıştır.

³曾鞏 Zéng Gǒng 1019- 1083

⁴1056-1063

⁵蘇頌 Sū Sòng 1020-1101

⁶M.Ö. 77-6

⁷更生 Gēng Shēng

⁸字子政 Zì Zìzhèng

⁹沛丰邑 Pèi Fēng Yì

Bie Lü¹, Xin Xü², Shuo Yuan³ ve Lienü Zhuan'dır. Bunlar haricinde Chu Ci⁴ ve Zhan Guo Ce⁵ gibi klasikleri de derlemiştir (Zheng, 2013: 13).

Han Hanedanlığı resmi kayıtlarının Chu Yuan Wang Zhuan⁶ bölümünde Liu Xiang'ın Chu Beyinin dördüncü kuşak torunu olduğu yazar. Öyle ki, Chu Beyi Liu Jiao'un⁷ oğlu Liu Fu,⁸ Liu Fu'nun oğlu Liu Biqiang⁹, Liu Biqiang'ın oğlu ise Liu Xiang'ın babası Liu De¹⁰'dır (Xü, 2004b: 887-890). Han Hanedanlığı kurucusu Liu Bang¹¹ ise Chu Beyi Liu Jiao'un üvey kardeşidir (Zheng, 2013: 13). Yazarın babası ve dedesi Liu De ve Liu Biqiang sarayın resmi denetçilik görevinde bulunmuşlardır. Tarih boyunca Hanedanlık saraylarına hizmette bulunmuş bir aile mensubu olması, hem onun entelektüel alt yapıya sahip olduğunun göstergesi hem de bu entelektüel birikimi edinebilmek için sarayda bulunan kaynaklara rahat ulaşabilmesine sebep olmuştur.

Yazar Batı Han Hanedanlığının düşünce yapısını, politikasını ve edebiyatını iyi bilen bir alimdir. Yazarın hayatı, Xuan¹², Yuan¹³ ve Cheng¹⁴ olmak üzere üç hükümdar zamanında resmi olarak devlet işlerinde görev almakla geçmiştir (Liu, 2016: 15). Han Hanedanı Xuan zamanında Liu Xiang on iki yaşındayken babasının tavsiyesi üzerine sarayda nian lang¹⁵ görevine getirildi. M.Ö. 60 yılında da jian dafu¹⁶ görevine yükseldi. M.Ö. 56 yılında yirmi dört yaşındayken, Hükümdar Xuan zamanında simya tekniklerini kullanarak altın üretme girişimleri sonuç vermeyince ölüm cezasına çarptırıldı. Abisi ve erkek kardeşi kefareti ödemeye razıydı aynı zamanda Hükümdar Xuan de onun yeteneklerinin heba olmasına üzülyordu ve bu yüzden onu affetti. M.Ö. 55 yılında hükümdarlık emri ile Zuo Zhuan'ın Guliang derlemesi¹⁷ üzerine

¹别录 Bié Lù

²新序 Xīn Xù

³说苑 Shuō Yuàn

⁴楚辞 Chǔ Cí: Güneyin Şarkıları veya Chu'nun Şarkıları olarak da bilinen, Savaşan Beylikler Döneminden Qu Yuan ve Song Yu ve onların stillerinin takipçileri tarafından yazılmış Çince şiirlerin bir antolojisidir. 58 kısa şiir ve 6 uzun şiirden oluşan antoloji, bilinen ikinci en eski Çince şiir derlemesidir.

⁵战国策 Zhàn Guó Cè: Doğu Zhou Hanedanlığının ikinci yarısında (M.Ö. 5. yy –M.Ö. 3. yy) geçen tarihi olayları, toplumun sosyal ve politik yapısını ele alan klasik eserdir. Bu eserin adından yola çıkılarak tarihteki bu döneme “Savaşan Beylikler Dönemi” denilmiştir.

⁶楚元王传 Chǔ Yuán Wáng Zhuán

⁷刘交 Liú Jiāo

⁸刘富 Liú Fù

⁹刘辟强 Liú Bìqiáng

¹⁰刘德 Liú Dé

¹¹刘邦 Liú Bāng Hükümdarlık ismi Gaozu 高祖

¹²M.Ö. 74-49

¹³M.Ö. 48-33

¹⁴M.Ö. 33-7

¹⁵掾郎 Niǎn Láng: Resmi Hanedanlık taşıyıcısı.

¹⁶谏大夫 Jiàn Dàfū: Kıdemli memur.

¹⁷左传 Zuozhuan, M.Ö 722 ile M.Ö 468 yılları arasındaki dönemi kapsar. Çin'in kronolojik anlatı tarzındaki ilk hikâyesel tarih kitabıdır ve İlkbahar-Sonbahar Dönemi hakkında önemli bilgiler içermektedir. Gerçekte bir yorum metni olan Zuozhuan, Konfüçyüs'ün derlediğine inanılan İlkbahar-Sonbahar (Chun Qiu) adlı kısa tarih kronolojisinin yorumlu bir nüshasıdır. “Gongyang” ve “Guliyang 谷梁” yorumlarıyla birlikte bu üç eser ilk sistematik tarih eseri olarak görülmektedir.

inceleme komisyonuna, M.Ö. 51'de de Konfüçyüsçü Beş Klasik üzerine yapılan çalışma grubuna katıldı (Zheng, 2013: 15).

Hükümdar Yuan döneminde otuz iki yaşında daha önce affedilmiş cezasına binayen tekrar görevden alındı ve hapishaneye girdi. M.Ö. 33 yılında Hükümdar Cheng tahta geçince bağışlandı ve tekrar göreve çağırıldı hatta saray danışmanlığı rütbesine terfi edildi. M.Ö. 26 yılında ona hanedanlık kütüphanesinde klasik metinleri derleme görevi verildi (Zheng, 2013: 16). Bu dönem yazarın eserini hazırlamak için uygun koşullara sahip olduğu bir süre olarak düşünülebilir. Tüm klasikleri inceleme görevi hazır kendisine verilmişken kitap ile alakalı tüm verilere kolaylıkla ulaşma fırsatı yakalamış olma ihtimali söz konusudur.

Eserin yazılmasına Sebep Olan Tarihi Altyapı

Batı Han Hanedanlığının yıkılmasının sebebi başkentteki Konfüçyüsçü düşünce savunucuları olan soylular ile sarayda yeni bir güç olarak yükselen hadımlar arasındaki çekişmenin giderek büyümesi olmuştur. Hadımlar harem içinde güvenilir bir pozisyonda olduklarından hükümdarlara çok yakındılar. Hükümdarın gözdesi olmak için rekabet içinde olan cariyelerin arasında kaçınılmaz olarak taraf oluyorlardı. Konfüçyüsçü düşünce savunucuları sayıları giderek artan ve ortalığı karıştıran hadımlara karşı mücadele başlattılar ve bu mücadele binlerce hadımın ölümü ile sonuçlandı. Bu olayı güç boşluğunu fırsat bilen civar eyaletlerde çıkan ayaklanmalar takip etti (Yolaç, 2016: 97). Hanedanlığın yıkılmasına birçok grup sebep olsa da saray kadınlarının çekişmeleri de sebepler içinde yer almaktadır.

Köle kadınların imparatoriçe vasfına kadar yükselmesini Doğu Zhou Hanedanlığından Erken Han dönemlerine kadar izleyebilmek mümkündür. Sebeplerine kısaca değinmekte fayda vardır. İlk olarak birçok beyliğin bir arada olduğu bir ortamdan merkezi bir hanedanlığa geçişte cariyeleri ile evlenen hükümdarlar ile sonuçlanmıştır. Normalde bir hükümdar güçlü konumdaki ailelerden olan kadınlar ile evlenebilmekteydi. İmparatoriçe sağlık sebeplerinden dolayı hanedanlık geleceği için çocuk dünyaya getirememişse yahut genç yaşta öldüyse alt tabakadan gelen kadınlara şans doğuyordu. Son olarak hanedanın akrabası olan erkeklerin başkentten uzak yerlere göreve gönderilmesi ile açılan güç boşluğunun kadınların akrabaları ile dolmasıydı. Bu gibi sebeplerden ötürü sarayda kadınlar güçlenmiş, bu durum kimi zaman hanedanlığı tehlikelere sürüklemiştir (Kinney, 2014: XVIII).

Han Hanedanlığının kuruluşundan eserin yazıldığı döneme kadar saray içinde yaşanan olaylar bu eserin yazılma sebebini doğrular niteliktedir. Han Hanedanlığı kurucusu Liu Bang öldükten sonra oğlu Huidi¹ tahta geçmesine rağmen annesi Lü tahtı gasp eder.² Huidi'den sonra çocuk yaşta tahta geçen oğullarının yönetimini de eline alan Lü tam olarak on beş yıl

¹惠帝Hui Di M.Ö. 195

²吕皇后 İmparatoriçe Lü'nün Han sarayındaki namı maalesef çok kötüdür. Gao Zu'nun eski cariyelerinin hepsini öldürtmüştür. En acımasızca cezalandırma ise eski rakibi, Gao Zu hayattayken takdirini toplamış cariyelerden olan Qi Fu Ren 戚夫人'e ve onun tahta çıkmaya rakip erkek çocuğu Zhao Wang 赵王'a olmuştur. Gücü elinde toplar toplamaz, önce Zhao'yu hayatına son vermek üzere saraya çağırır. Annesinin kötülüklerini bilen Han Hui Di, üvey kardeşini koruma altına alır, fakat bir sabah erkenden avlanmaya gidip geri döndüğünde onu zehirlenmiş olarak bulur. İmparatoriçe Lü'nün sıradaki hedefi Qi Fu Ren'dir. Onu yakalattırıp, önce ellerini ve ayaklarını kestirir sonra gözlerini oydurur ve kulaklarından kezzap döktürür, en sonunda onu diri diri lağırma atar ve ona “domuz insan” diye seslenir. Birkaç gün sonra oğlu Han Hui Di'yi çağırır ve bakmasını ister, bunu gören hükümdar şoka girer. Psikolojisi bozulan hükümdar bir yıl boyunca saraydaki odasından çıkmaz, içki içer, sürekli sarhoş dolaşır ve yirmi üç yaşında ölür. Büyük tarihçi cenaze töreninde imparatoriçenin feryat figan ağladığını fakat gözlerinden yaş gelmediğini kaydeder. Oğlunun ölümünden sonra bebek imparatorları tahta çıkaran imparatoriçe M.Ö. 180 yılında öldü. O öncene üst düzey yetkililer onunla kan bağı olan herkesi idam ettirdiler. Her ne kadar kötü bir mazisi olsa da İmparatoriçe Lü döneminde Han Hanedanlığında refah bir hayat hâkimdi ve devlet işleri düzgün ilerlemişti. Fakat Konfüçyüsçüler hiçbir zaman “Gögün İdaresi”ne karşı gelindiği düşüncesiyle kadın yöneticileri sıcak karşılamamıştır. (Görez, 2017: 102)

hanedanlığı yönetmiştir. Sima Qian, Shi Ji'nin Hükümdarlar bölümünde kendisinden sanki tahtın gerçek sahibi gibi bahseder ancak tahtın gerçek sahibi olan Huidi'ye ait bir bölüm ayırmaz. (Zheng, 2013: 29) Çin tarihine baktığımızda bir kadının bir dönem de olsa hanedanlığı yönetmesi sorun teşkil etmemiş bilakis kendisi hanedan biyografilerinin içinde yer almıştır. İmparatoriçe Lü örneğindeki gibi buna benzer bir olay yaşanmaması için bazı önlemler alınmıştır. İmparatoriçeler daha güçlü erkek akrabaları olan kadınlardan seçilmiştir ve bu uygulama Wudi tahta çıkana kadar devam etmiştir.

Wudi dönemine geçildiğinde M.Ö. 154'te toprak sahiplerine, topraklarını varislerine bırakma yasağı getirildi. Böylece hanedanlığın erkekleri başkent dışında topraklara gönderilince hanedanlık cariyeleri askeri haberleşmenin anahtar isimleri oldular, Wudi farkında olmadan saray içindeki kadın gücünün tekrar gündeme gelmesine sebep oldu. Wudi, M.Ö. 128'de soylu bir ailesi olmayan alt tabakandan olan Wei Zifu'yu¹ imparatoriçe ilan etti. Wei Zifu'nun yakın akrabaları sarayın en önemli konumlarına getirildi. Kardeşi Wei Qing² ve kuzeni Huo Qubing³ hanedanlığın generalleri oldular. Wei Zifu'nun kız kardeşinin üvey oğlu olan Huo Guang⁴ ise askeriyede büyük generallik görevine getirildi. Öyle ki onun oğlu hanedanlık varisi seçildi, yıllar sonra tahta çıkan Xuandi ise yine onun torunuydu. Huo ailesi saraydaki güçlerinden yararlanarak entrikalar çevirmiş yine kızlarının imparatoriçe olması için Xuandi'nin imparatoriçesi Xu'yü zehirlemişlerdir. M.Ö. 63 yılında hükümdar Xuandi ailenin yetkilerini ellerinden alarak saraydan tasfiye etmiştir. Xuandi sarayda açılan bu boşluğu kadın konusunda daha muhafazakar olan devlet adamları ile doldurmuştur (Kinney, 2014: XIX).

Yuandi M.Ö. 49 yılında tahta geçtiğinde saray işleri ile ilgilenmek yerine müzikle ilgilenmeyi tercih etmiş, diğer işlerini onun yerine hadımı Shi Xian yürütmüştür. Huo ailesi bu açığı fırsat bilip Shi Xian ile anlaştıktan sonra sarayda tekrar güçlenmeye başlamışlardır. Yuandi, veliahdı ilan ettiği Chengdi'nin evliliği için saraydaki entrikalara kurban giderek zehirlenmiş olan annesi Xu Pingjun'un anısına, onun soyundan bir Xu kızını seçmiştir. Xu ailesi Shi Xian ile anlaşarak sarayda söz sahibi olmaya başlamıştır. Yuandi'nin annesinin kuzeni olan Xu Jia kızını Chengdi ile evlendirmiş kendisi de hükümdarlığın başkomutanlık görevini almıştır. Yuandi'nin ölmesi ile Shi Xian'in saraydaki gücü son bulmuştur (Kinney, 2014: XIX-XX).

Chengdi'nin M.Ö. 33'te tahta geçmesi ile Liu Xiang tekrar saraydaki görevine dönmüş, Xu imparatoriçe ilan edilmiştir. Xu'nun imparatoriçe olmasından bir yıl sonra henüz bir veliaht vermemesinden rahatsız olan saray görevlileri bunu göğün uğursuz alameti olarak görmüşlerdir. Aynı yıl meydana gelen deprem ve tutulma, Liu Xiang ve Gu Yong⁵ gibi aydınlar tarafından göğün saraya uyarısı şeklinde düşünülmüş ve hanedanlık geleceği için önemli olan soyun devamı sebebi ile hükümdarın sevgisini başka kadınlarla paylaşması konusunda teşvik edilmişti (Xü, 2004b: 1993). Bunun sonucunda Ban Jieyu⁶ hükümdarın yeni gözdesi olmuştur. Erkek kardeşi, Ban You⁷ hanedanlık kütüphanesinde Liu Xiang ile birlikte çalışmış olan eğitilmiş bir bilgindi. Ayrıca Ban Gu'nun halası olan Ban Jieyu, Han Shu'da övgü ile bahsedilir.

¹卫子夫 Wèi zǐ fū

²卫青 Wèi qīng

³霍去病 Huò qù bìng

⁴霍光 Huò guāng

⁵谷永 Gǔ yǒng

⁶班婕妤 Bān jiē yú

⁷班游 Bān yóu

Bir keresinde Chengdi at arabası ile yolculuğa çıkacağı zaman Ban Jieyu'dan kendisine eşlik etmesini ister, o ise şu şekilde cevaplar: “Eski zamanlardaki resimlerde bilge hükümdarlar her zaman yanında ünlü hanedanlık görevlileri ile görünürdü, kadınları ile görünenler yalnızca üç çağın son hükümdarlarıdır. Şimdi beni arabanızı paylaşmaya davet ederseniz, bu sizi onlardan biri olarak göstermez mi?” (Xü, 2004b: 1998) Chengdi onun bu sözlerini çok erdemli bulmuştu. Ancak Ban Jieyu hanedanlık geleceği için çocuk doğursa da hiçbiri hayatta kalmamıştır. Chengdi'nin annesi İmparatoriçe Wang¹ oğlunun yerine geçecek varis konusunda endişe duymaya başlar ve diğer saray görevlileri ile birlikte hükümdara baskı yaparlar. Tam o sırada saraya iki kız kardeş getirilir. Chengdi, Zhao Hede² ve dansçı kardeşi Zhao Feiyan³ ile tanışır, çok geçmeden bu kardeşler hükümdarın sevgisini kazanırlar. M.Ö. 18'de kardeşler İmparatoriçe Xu ve Ban Jieyu'yü imparatorun sevgisini geri kazanmak için büyü takılar takmakla ve ayrıca Chengdi'nin çocuklarını taşıyan kadınlara da büyü yapmakla suçlayarak saraydan uzaklaştırılmalarına sebep olmuşlardır. M.Ö. 16 yılında Zhao Feiyan imparatoriçe ilan edilir. M.Ö. 8 yılında Xu yeniden imparatoriçe olmak için saraydaki bazı kişilere rüşvet verdiğinin ortaya çıkması ile kendisine zehir sunulur ve intihar etmek zorunda kalır. Ban Jieyu ise suçlandığı esnada otoritelere verdiği dokunaklı savunma sonunda affedilmiş sonrasında haremde çekilmeyi kendisi istemiştir (Kinney, 2014: XI-XIII). Eğitimli ve erdemli oluşunun Ban Jieyu'yu kendisine gelecek zararlardan koruduğu açıkça görülmektedir.

Zhao Feiyan'ın kölelikten imparatoriçeliğe yükselişi saray eşrafınca şiddetli itirazlara maruz kalsa da Chendi'nin ona bağlılığı bu kararı almasına sebep olmuştur. Hükümdarın ilgisinin kız kardeşine kayması bile onu uzun süren imparatoriçelikten alıkoyamamıştır. Ban Gu, Zhao Hede'nin mütevazı geçmişinden, Ban Jieyu'nün Cheng'a erkek çocuk verememesinden ve erdemli kişiliğinden kısaca bahsederken, Zhao Feiyan'ın kölelikten imparatoriçeliğe olan yükselişi hakkında çok fazla bilgi vermektedir. Chengdi'nin saltanat yıllarında Liu Fu⁴ ve Gu Yong⁵ gibi aydınlar, hükümdar kadınlarının kökenleri ve uygunsuz davranışlarıyla direkt olarak ilgilenmişlerdir. Geçmişten alınması gereken derslere dikkat çekerek, önceki hükümdarlara yakın şeytani kadınların etkileri ile hanedanlıklara zarar geldiğini ve saray kadınlarının etik davranışlarının güçlü hükümdarlıklar için önemli olduğunu savundular (Xü, 2004b: 1591-1593).

Sadece aşağı tabaka bir aileden gelme durumu dışında Zhao Feiyan'ın kişiliğinin de hanedanlığa yakışmadığı, erdemli olmadığı düşünülüyordu. İmparatoriçenin bencilliği ve hatta kendi dışında kadınlardan olma çocuklara zarar verdiği yönünde tartışmalar olsa da hayatı boyunca veliaht verememiş, Chengdi öldükten sonra da yerine ikinci kuzeni olan Liu Xin, hükümdarlık ismi ile Aidi tahta geçmiştir. Aidi'nin tahta çıkmasına sebep olan Zhao Feiyan Aidi döneminde de imparatoriçeliğe devam etmiştir (Kinney, 2014: XXIV).

Sinoloji Çalışmaları Çerçevesinde Eserin Yazılış Amacına Dair Bazı Görüşler

Eserin yazılış amacı klasikler de farklı şekilde geçmektedir. Örneğin, Han Shu'nun Liu Xiang'ın biyografisinin olduğu bölümde şu şekilde geçmektedir:

Liu Xiang, ayinleri aşan Zhao, Wei gibi bilinmezliğe yükselen adetlerin ve geleneklerin çok abartılı ve kötü olduğunu incelemiştir. Xiang, hanedanlık

¹王政君 Wáng Zhèng Jūn

²赵合德 Zhào Hé dé

³赵飞燕 Zhào Fēi yàn

⁴刘辅 Liú Fǔ

⁵谷永 Gǔ Yǒng

öğretilerinin yerel çevrelerden ve çok uzakta olmayan ellerinin altındakilerden kaynaklandığına inanıyordu. Shijing'den tüm diğer belgelere, o tüm değerli eşlerin hanedanlık yükselişine katkıda bulunmuş ve aileleri tanınсын diye örnek olarak hizmet etmiş saf eşlerin kayıtlarını toplamıştır. Kaoslara ve yıkımlara sebep olan ahlaksız kadınların kayıtlarına da yer vermiştir. Ayrı ayrı özel bölümler oluşturmuş ve sekiz bölümde sınıflandırmıştır ve Lienü Zhuan adlı bu eseri ortaya çıkarmıştır. Ayrıca elli pianden oluşan Xin Xu ve Shuo Yuan adında iki eser daha derlemiştir (Xü, 2004b: 902-903).

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi Ban Gu¹, eserin Liu Xiang'a ait olduğunu açıkça belirtmiştir. Yazarın eseri derleme amacının hanedanlık kadınlarına örnek olması şeklinde açıklamıştır. Eserin amacı ile alakalı yazarların çoğu Ban Gu'nun bu metnine atıf yapar ancak Liu Xiang, Liu Bang'dan Chengdi'ye kadar olan dönem boyunca sarayda kadın gücünün tehlikelerini fark etmiş hem hükümdarları atalarının yaşadıkları hatalara düşmemeleri konusunda uyarılmış hem de dönem kadınlarına erdemli kadını tanımlarken; hanedanlık geleceğini her şeyin önünde tutan kadın olarak onlara mesaj vermek istemiştir.

Sima Qian² sıradan kadınların hükümdarın cariyesi olarak hizmet vermesinin uygun olmadığını düşünmüştür. Hükümdarlık onuruna yakışan kadınların ancak soylu ve eğitimli kadınlardan seçilmesini ve hükümdara karşı sorumlulukları sadece bu kadınların yerine getirebileceğini savunmuştur. Ayrıca Sima Qian kadın erkek ilişkilerini beş klasikleri örnek vererek yorumlamıştır. Yijing³ dişi ve erkek trigramlar olan Qian ve Kun ile başlar. Shijing⁴ erdemli saray kadınının zafer şarkısı ile başlar. Shujing⁵'in ilk bölümünde Yao'un iki kızını Shun'a eş olarak vermesi övgüyle anlatılır. Chun Qiu⁶ ilk sayfalarında evliliğin şartlarını ihmal etmemek konusunda uyarır. (Xü, 2004e: 779) Sima Qian hanedanlıkların yükselişini ve düşüşünü saray kadınlarının iyi veya kötü etkilerine bağlamaktadır (Zheng, 2013: 3).

Kinney ise Sima Qian'in bu konu hakkındaki fikrini şöyle yorumlamıştır; "Sima Qian hanedanlık dengesinin önemli bir ögesinin cariyeler olduğunu kabul etmiştir, doğru kadınların hareme alınmasını, yanlış olanların devrilmesini savunmuştur. Son olarak Sima Qian her şeyin Yin ve Yang'ın dengesinden oluştuğuna inanırdı ve ona göre yorumlardı. Böylece evlilikler özellikle hanedanlık evlilikleri Yin ve Yang'ın birlikteliği ile şekillenmiştir ve onun etkisi yerde ve gökte yankılanmıştır." (Kinney, 2014: XVIII).

Zheng ise Liu Xiang'ın, Sima Qian'e çok saygı duyduğunu, Lienü Zhuan'ı derleme amacının da Sima Qian'in bu fikrini devam ettirmek olduğunu savunmuştur. Ayrıca Liu Xiang'ın Batı Han Hanedanlığının yıkılacağını öngördüğünü, hanedanlık ailesinin bir üyesi olarak elbette arkasına yaslanıp bu durumu izlememiş olduğunu, sitem etmenin de gereksiz olduğunu, Liu Xiang'ın kendini bu konuda güçsüz hissettiği için bu kitabı müdahale amaçlı yazdığını, liderlerin vicdanlarını uyandırmak için kendine ait yöntemler kullandığını, isteğe bağlı olsa da iyi niyetli bir düşünce olduğunu yazmıştır (Zheng, 2013: 3).

¹班固 Bān Gù

²司马迁 Sīmǎ Qiān Han Hanedanlığı'nın resmi tarihçisiydi. Sarı İmparator'dan Han Wudi'ye 2000 senelik Çin tarihinin genel bakışını veren Shi Ji (Tarih Kayıtları) adlı çok övülmüş eserinden dolayı Çin tarih yazıcılığının atası olarak sayılır. Bu tanımlayıcı eseri, daha sonraki Çin tarih yazıcılığının temeli olmuştur.

³易经 Yì Jīng

⁴诗经 Shī Jīng

⁵书经 Shū Jīng

⁶春秋 Chūn Qiū

Zheng bu paragrafta önemli bir ayrıntının altını çizmiştir. Aslında Liu Xiang'ın bu eseri yazmadaki amaçlarından birinin, hanedanlık mensuplarına mesaj vermek olduğu anlaşılmaktadır. Son bölümü yani tehlikeli ve ahlaksız kadınları yazmasındaki sebep; geçmişte atalarının yaşadığı hatalara düşmeleri durumunda hanedanlığı tehlikeye atmalarının söz konusu olacağı gizli mesajını vermektedir.

Bu kitabın yazılış amacını Song Hanedanlığı döneminde yaşamış olan Wang Hui¹ kendi yazdığı nüshasının ön sözünde şu şekilde açıklar; “Liu Xiang'ın derlediği Gu Lienü Zhuan sekiz bölümden oluşur, Han Hanedanı Cheng döneminde Guang Lu Da Fu olarak görev yapmakta olan Liu Xiang, Hükümdar kadınlarını eğitirken bu kitabı kullanarak sarayı eleştirdi. Yazdığı kitapta Shi Jing ve Shu Jing eserlerinden yaptığı derlemelerle erdemli kadını tanımlamış ve kadının imparatorluğun geleceği için arz ettiği önemi belirtmiştir.” Wang Hui yazılış amacına farklı bir bakış açısı ile yaklaşmıştır. Liu Xiang'ın bu eseri yazmasındaki amacın, sarayı eleştirmek olduğunu belirtmiştir. Han hanedanı Cheng döneminde kadınlar ve akrabaları hükümdara yakın olmaları sebebi ile saray içinde güç kazanmış ve bu gücü kötüye kullanma yönünde eğilimleri olmuştur. Bu duruma tepki olarak Liu Xiang'ın Lienü Zhuan'ı güçlü ve eğitilmiş kadınlar ile ancak başarılı imparatorlukların olabileceğini düşünerek bu eseri derlemiştir. (Chen, 2014: 3) Chen'e göre ise bu eseri yazmadaki asıl amaç kadınları eğitmektir.

Sonuç ve Tartışma

Lienü Zhuan, Çin tarihi boyunca sadece kadınları konu edinen ilk eser olma özelliği taşımaktadır. Eserin yazıldığı dönemden sonraki hanedanlık yıllıklarına “örnek kadınlar” adı altında bir bölüm eklenmesi bu eserin antik dönem Çin kadını ile alakalı çalışmalarda önemini göstermektedir. Yedi bölümden oluşan bu eser kadınları farklı özelliklerine göre sınıflandırmıştır. İlk bölümde örnek anneler konu alınmıştır. Bunun sebebi, iyi eğitilmiş bir çocuğun ileriki yaşlarda başarılı bir hükümdar veya ülkesi için yararlı bir birey olabilmesidir. Sadece birinci bölüm aile içindeki görev paylaşımına vurgu yapmıştır diğer tüm bölümlerde kadınlar kabiliyetleri ile öne çıkan kişilik özelliklerine göre tasnif edilmiştir. İkinci bölümde bilge akla sahip kadınlar seçilmiş, üçüncü bölümde yardımsever kadınlar, dördüncü bölümde iffetli ve itaatkar kadınlar, beşinci bölümde ilkeli ve erdemli kadınlar, altıncı bölümde hitabet yeteneği ile ailesi ya da ülkesi menfaatine faydalı kadınlar, yedinci ve son bölümde ise ahlaksızlıkları sebebi ile hanedanlıklara zarar vermiş kadınların hayatları biyografik olarak incelenmiştir. Eserin günümüze kadar ulaşmış bölümleri konusunda araştırmacıların farklı görüşleri vardır. Yazarının hayatı hakkında bilgiler değerlendirildiğinde, onun tarih boyunca hanedanlık saraylarına hizmette bulunmuş bir aile mensubu olması sebebiyle entelektüel alt yapıya nasıl sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda bu entelektüel birikimi edinebilmek için sarayda bulunan önceki dönem kaynaklarına rahat ulaşabildiğini de gözlemleyebilmekteyiz. Şüphesiz, yazarın eserini ortaya çıkarmasında bu olumlu koşulların etkisi yadsınamaz.

Eserin yazılış amacına yönelik yorum yapabilmek adına dönem tarihine ışık tutmanın yararlı olunacağı düşüncesi ile Han Hanedanlığının kuruluşundan, eserin yazıldığı döneme kadar saraydaki kadınların kısa tarihi anlatılmıştır. Bu tarihsel sürecin değerlendirilmesi sonucu gerek sonraki dönemlere ait klasik metinlerin yazarları, gerekse bu konudaki çalışmalarıyla Sinoloji alanına katkı sağlamış Anne Behnke Kinney ve Zheng Xian Bin gibi araştırmacıların kitabın yazılış amacına dair görüşlerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda Sima Qian hanedanlık yükseliş ve düşüşlerini saraydaki kadınların iyi ve kötü etkilerinden kaynaklandığını savunmuş,

¹王回 Wáng Hui 1048-1101

Liu Xiang'ın bu eseri ortaya koymasında Sima Qian'den etkilenmiş olma ihtimaline değinilmiştir. Ban Gu, kadınlara örnek teşkil etmesi için eserin yazıldığını savunmuştur. Ban Gu'nun bu savı eserle alakalı çalışan birçok araştırmacının da benimsediği bir sav olmuştur. Wang Hui ise bu eserin sarayı eleştirmek için yazıldığını ileri sürmüştü, Chen ise hanedanlık kadınlarının eğitilmesinin şart olduğunu düşünmüş, bu eserin kadınların eğitilmesi için yazıldığını savunmuştur.

Ancak bu çalışmanın sonunda yazarın bu eseri yazmasında açık ve gizli olmak üzere iki farklı mesaj verildiğini düşünmekteyiz. Açık olan mesaj; ilk altı bölümde tasnif edilmiş kadınları örnek almaları için dönem kadınlarına yöneliktir. Bu kadınları kendilerine örnek alarak nasıl erdemli insan olabileceklerini anlatmak istemiştir. Son bölümde vermiş olduğu erdemsiz kadınların biyografileri dönemin ve sonraki dönemlerin hükümdarlarına ve diğer tüm erkeklerle yönelik yazılmış, bu karakterdeki kadınlara karşı dikkatli olmaları hususunda üstü kapalı bir mesaj niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Chen, Q. (2014). *Gu Lienü Zhuan 古列女传 (Eski Örnek Kadın Biyografileri)*. Shanghai: Shanghai San Lian Shu Dian 上海三联书店.
- Görez, F. (2017). *Çin Tarihinde Hadım Olgusu ve Hadımların Hanedanlık Yönetim Sistemindeki Etkileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Kinney, A. (2014). *Exemplary Women of Early China*. New York: Columbia University Press.
- Liu, J. (2016). *Lienü Zhuan Shi Yuan Xue Kao Cha 列女传史源学考察 (Örnek Kadın Biyografileri Tarihi Kaynak Araştırmaları)*. Beijing: Ren Min Chu Ban She 人民出版社.
- Okay, B. (2017). *Konfüçyüs ve Çin Felsefesinin Temelleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- Xü, J. (2004a). *Hou Han Shu 后汉书 (Geç Han Tarihi)*. Shanghai: Han Yu Da Ci Dian Chu Ban She 汉语大词典出版社.
- Xü, J. (2004b). *Han Shu 汉书 (Han Tarihi)*. Shanghai: Han Yu Da Ci Dian Chu Ban She 汉语大词典出版社.
- Xü, J. (2004c). *Sui Shu 隋书 (Sui Tarihi)*. Shanghai: Han Yu Da Ci Dian Chu Ban She 汉语大词典出版社.
- Xü, J. (2004d). *Xin Tang Shu 新唐书 (Yeni Tang Tarihi)*. Shanghai: Han Yu Da Ci Dian Chu Ban She 汉语大词典出版社.
- Xü, J. (2004e). *Shi Ji 史记 (Tarih Kayıtları)*. Shanghai: Han Yu Da Ci Dian Chu Ban She 汉语大词典出版社.
- Yolaç, C. (2016). *Herkes İçin Çin Tarihi "Siyaset, Kültür ve Medeniyet"*. İstanbul: Olasılık Yayıncılık.
- Zheng, X. (2013). *Liu Xiang Lienü Zhuan Song Tu Yanjiu 刘向列女传颂图研究 (Şiirli ve Resimli Örnek Kadın Biyografileri)*. Nanjing: Feng Huang Chu Ban She 凤凰出版社.

